

Legenda o svaté Kateřině
(ukázka)

Mučení sv. Kateřiny
(detail, Mistr rajhrad-
ského oltáře, kolem
1425)

JOSEF HRABÁK
o eufonii v Legendě

K umělecky nejvýše ceněným skladbám patří *Legenda o svaté Kateřině*, autora opět neznáme. Svatou Kateřinu zvláště uctíval Karel IV., dal jí zasvětit kapli na Karlštejně, sv. Kateřina se stala patronkou filozofické fakulty Karlovy univerzity. V Karlově době vzniklo 17 latinských rukopisů, dva české; prozaický v Pasionálu. Legenda česká obsahuje ucelený souvislý děj: Královská dcera odmítá nápadníky a mezi nimi i císařova syna – nikdo není dost moudrý a krásný, aby se jí vyrovnal. Cestou milosti se Kateřině zjeví Kristus, avšak odvrátí se od ní, neboť je pohanka. Poustevník pak princeznu seznámí s Kristovým učěním a ona vzplane láskou a touhou oddat se Kristu a sloužit mu. Rozeznělý pohanský císař svolá padesát učenců, aby Kateřinu v disputaci přesvědčili, jenže Kateřina je všechny obrátí na křesťanskou víru, stejně jako dvě stě rytířů a nakonec i císařovu. Císař, ukrutný pohan, dá všechny popraviti a Kateřinu chce zlomit mučením. Boží milost dává světicí sílu překonat i nejtěžší muka, a když jí kat setne hlavu, místo krve jí prýští ze šlje mléko jako symbol čistoty. Po smrti se Kateřina stává svatou pomocnicí Kristovou.

Legenda o svaté Kateřině

[...] Ještě povím příběh pravý,
jak tu Bůh jest všemohoucí
zjevil jeden div divoucí:
z jejího svatého hrobu
plyne olej v každou dobu

bez ustání vždy ústavně;
a ještě kamkoli slavně
z jejího těla svaté kosti
budou přeneseny v ctnosti,
ne omylně, ale cele,
z těch se v zřejmosti dospěle
i dnes potí olej svatý,
od něhožto mnohý jatý
člověk bolestnou chromotou
na údech boží dobrotou
zdráv i vesel se pokáže,
když se olejem pomaže. [...]

[...] spojení erotiky světské s láskou k Bohu [...] je příznačné pro gotiku Karlovy doby, prostoupenou duchem namnoze barokním. [...] Hrdá panna, nejmoudejší a nejkrásnější ze všech, která nechce žádného z nabízených jí králů za muže, která nechce ani císařova syna, který není dost moudrým ani věhlasným, aby se mohl stát jejím chotěm, vzplane prudkou láskou ke Kristovi. Její hrdost je vystřídaná pokorou, chce býti *aspoň sluhou* milovaného. Ale toto ponížení jí povýší na nejvyšší místo [...] a zároveň jí dodá nadzemské síly: vítězí v disputacích i nad mučedníkem i nad nejvyšší místo [...] a zároveň jí dodá nadzemské síly: vítězí v disputacích i nad mučedníkem i nad nejvyšší místo [...]

[...] Staročeský verš nevyžadoval důsledného kladení slovních přízvuků na všechny těžké doby a v některých případech ani přesného zachování syllabického schématu. Podle toho, jak přesně byl zachován syllabismus, lišily se skladby vyššího a nižšího řádu (viz např. důsledně osmislabičný verš stě. Alexandreidy a proti němu bezrozměrný verš Dalimilovy kroniky); [...] Oslabení rytmických složek bylo vyváženo [...] bohatou eufonií. [Eufonie = zvukově působivé uspořádání hlásek na základě jejich opakování.]

n	povím jednu větu <i>na ni</i> (verš 770)
l-i-b	že by mu tak <i>libo bylo</i> (v. 613)
k	<i>kať</i> jest krásná i pokojná (v. 773)
d-j-k-t	Děti jemu <i>Kořtus</i> jménem; to jmě <i>gržel</i> jakým <i>čmenem</i> (v. 24-25)
m-i-l	kochajíc jej <i>myslí</i> čilou. A nad jeho <i>plěckou mlou</i> (v. 727-728)

Je pozoruhodné, že v obou případech jsou prostředky eufonickými spojeny verše, které jsou rozděleny syntaktickou pauzou; instrumentace tu spojuje, co rozdělila věta. Z toho je dobře vidět, jak důležitou úlohu hraje v celé stavbě básně.

Legenda o sv. Kateřině. Novočeská úprava, úvodní studie a poznámky: Josef Hrabák. Melantrich, Praha 1941

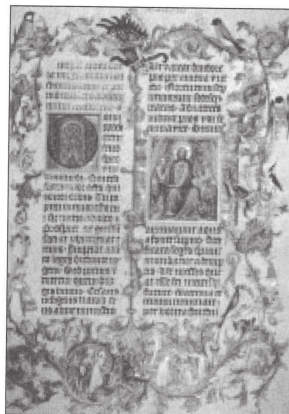
Cennou památkou je latinsky psaný *vlastní životopis Karla IV.* Karel IV., od roku 1346 král římský, od roku 1347 král český a od roku 1355 císař svatě říše římské, má velké zásluhy o rozkvet říše. Jelikož král Jan dal královskou korunu někde do zástavy, Karel nechal ze zlata a drahých kamenů zhotoviti korunu novou, a stejně tak i žezlo a prsten. Aby korunovační klenoty někdy v budoucnu opět nezmizely, věnoval je sv. Václavu: koruna měla být stále na hlavě sv. Václava ve svatovítském chrámu a odtud směla být vyzvednuta jen při korunovaci nebo podobné slavnosti; proto je od té doby nazývána **korunou svatováclavskou**.

Karel IV. byl panovníkem velmi úspěšným. Hrdý na to, že pochází ze starého pokolení českých králů, jejichž rodokmen obsahuje i světce Václava, že není „král příšlý“, jako jeho otec, lucemburský vévoda Jan, cítil se být Čechem a za svého dlouhého a šťastného panování zřídil národu i státu postavení, o jaké jeho předchůdci marně usilovali. R. 1344 dosáhl zřízení pražského arcibiskupství (prvním arcibiskupem byl Arnošt z Pardubic), r. 1348 založil univerzitu – první v celé střední Evropě, **zlatou bulou** (1356; platila až do r. 1806) položil základ říšské ústavy a zajistil právní postavení českého státu. Dívotipnou diplomaci dosáhl rozšíření české říše. Dobu Karlova panování připomínají také stavební památky mimořádné hodnoty: Svatovítský chrám, stavby kostelů v Novém Městě pražském, Karlův most, Karlštejn aj. Zákoníkem *Majestas Carolina* chtěl upevnit právní řád, aby tak zajistil hospodářský rozkvet země, ale odpor šlechty byl natolik silný, že zůstalo jen u návrhu. V jak vyspělém duchu byl zákoník koncipován, je zřejmé např. z ustanovení o ochraně lesního bohatství země:

Majestas Carolina

Lesuov našich divně cizím i také krásné shromáždění netoliko bychom je chtěli rozptýlit, ale také snažně strážiti ode všeho rubání, leč bychom co komu zvláště dopustili, zachovati mieníme a neposkvrněně věčně je jmieti chtiec, prikazujem, aby žádný hajný náš, ani lovcí, ani která jiná osoba žádnú věc nesměl jich rubati, ani kterého dřeva z těch lesuov vyvésti, ani utratiti, neb prodati, leč toliko sůš anebo což by větrem padlo [...]

Výbor z české literatury od počátků po dobu Husovů. K vydání připravili Bohuslav Havránek, Josef Hrabák a spol. NČSAV, Praha 1957

Císař Karel měl bohaté zájmy kulturní. Dopisoval si s Petrarkou, sám napsal životopis sv. Václava *Nová historie o sv. Václavu, mučedníku, českém vévodovi, sestavená panem Karlem, římským císařem a českým králem, v němž ve Václavovi vykreslil portrét příkladného panovníka. Jeho nejvýznamnějším literárním dílem je Vita Caroli (Karlův život / Vlastní životopis Karla IV., asi 1371). Určil ho pro poučení synům jako „knížecí zrcadlo“ – názorný příklad, jak má žít, uvažovat a postupovat panovník, aby dosáhl úspěchů ve vládě při bedlivém zachovávaní všech křesťanských ctností. („Nemáte ponětí, jak obluďné je vládnout!“ píše v listu Petrarkovi na jaře 1350.) Text rozvržený do dvaceti kapitol psal v 1. osobě čísla jednotného nebo množného* (první část, kap. 1.–14.); pochybné je autorství druhé části (kapitoly 15.–20.), psané ve 3. osobě.*

Karel IV. ukládá ostatky svatých (nástěnná malba v kostele Panny Marie na Karlštejně věrně vystihuje Karlovo podobu, 1357–60)

Majestas Carolina
(ukázka)

* Panovníci užívali o sobě 1. osoby množného čísla, tzv. pluralis majestaticus.

Stránka z *Vlastního životopisu Karla IV.*

Vlastní životopis Karla IV.

Dětství a jinošský věk Karel trávil u nádherného francouzského dvora, dále líčí pobyt a působení v horní Itálii. O příchodu do Čech píše v 8. kapitole:

[...] A tak když jsme byli přišli do Čech, nenalezli jsme ani otce, ani matku, ani bratra, ani sestry, ani koho známého. Také řeč českou jsme úplně zapoměli, ale později jsme se jí opět naučili, takže jsme mluvili a rozuměli jako každý jiný Čech. Z boží milosti jsme dovedli mluvit, psát a číst nejen česky, ale i francouzsky, italsky, německy a latinsky tak, že jsme byli mocni oněch jazyků stejně jednoho jako druhého.

Tehdy náš otec odjel do hrabství lucemburského pro jakousi válku [...] a nám světil svou pravomoc nad Čechami po dobu své nepřítomnosti.

Toto království jsme našli tak zpusťované, že jsme nenašli jediný svobodný hrad, který by nebyl zastaven se všemi královskými statky, takže jsme neměli, kde bychom přebývali, leč v měšťanských domech jako jiní měšťané. Pražský hrad byl tak zpusťován, pobořen a rozbit, že se od časů krále Otakara II. celý sesul až k zemi. Na tom místě jsme dali nově vystavět veliký a krásný palác [...]

Vlastní životopis
Karla IV.
(ukázka)

Karel IV.

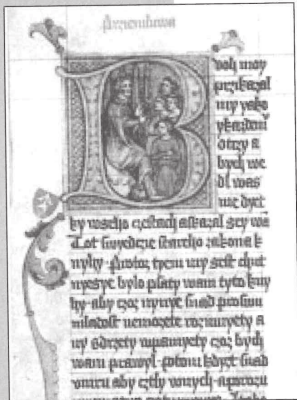

Kroniky doby Karla IV. Vlastní životopis Karla IV.
Přeložil Jakub Pavel. Svoboda, Praha 1987

9. a 10. kapitola obsahují poutavé vyprávění o bojích v severní Itálii, v 11.–13. kapitole je výklad části textu z Matoušova evangelia o povaze nebeského království (deo servire regnare est = králování je službou Bohu). Čtrnáctá kapitola líčí, jak Karel, markrabě moravský, usiloval o posílení panovnickovy autority ve státě. Kniha je prochnuta myšlenkou: „Čest vladaře se cení jen jediným – prospěchem jeho vlastní země.“

TOMÁŠ ŠTÍTNÝ (1333?–1403?)

Knížky šestery
(rukopis z r. 1376)

Prvním laikem, který psal česky o náboženských tématech, je Tomáš Štítný ze Štítného. Jeho spisy mají ráz vzdělávací a výchovný. Nejvýznamnější jsou: *Reči besední* (otec odpovídá dětem na dotazy o Bohu, vykoupění, svobodné vůli apod.), *Knížky o šašiech* (Knížky o hře šachové; podle latinské předlohy Štítný srovnává šachy s uspořádáním společnosti), *Knížky šestery o obecných věcech křesťanských* (podávají výklad zásad křesťanského života).

Nesporná ušlechtilost Štítného měla ovšem svá dobová omezení, např. když autor schvaluje a zdůvodňuje diskriminaci židů, jakkoli připomíná názor Tomáše Akvinského, že páni mají sice právo odebrat podrobeným židům majetek, avšak mají tak činit šetrně a ponechat jim životní minimum, neboť i židé jsou dítky boží.

Knížky šestery

[...] Ktož pak židy jmají [...] ti vězte, že jsou židé vězni římského císaře křesťanského, a v pravdě ijeden jich nemož jmieti, jen s jeho volí. A tak mají je jmieti, aby s nimi nehodovali, nezvali jich k sobě, ani se myli s nimi, ani v nemoci lékařství od nich brali. A také nemají jim úřadu mezi křesťany poručiti, aby nevládli nikdy křesťany. [...] všem křesťanům má zapověděna býti s nimi obec, i v trhu i ve všech věcech [...]. Také práva velé, aby nedali židům nových škol dělati, ale vetché mohú oprávněti tak, aby větších ani dražších nedělali než dřeve byly. [...] A žid nemá práva jmieti, aby svědčil protiv křesťanu, ale křesťan mož svědčiti protiv židu [...].

Výbor z české literatury od počátků po dobu Husovu. K vydání připravil Bohuslav Havránek, Josef Hrabák a spolupracovníci. ČSAV, Praha 1957

PAŠIJE PRAŽSKÝCH ŽIDŮ

Sovětsky zaměřená próza byla spíše rázu zábavného, s menšími nároky na myšlenkovou hloubku a uměleckou hodnotu. Posměšně – vůči židům i křesťanům – je vylíčen protizidovských bouří, jež v Praze vypukly o Velikonočních roku 1389. Autor latinského textu, skrytý pod pseudonymem Jakub Čtverák, užívá slova a obrátů, kterými evangelisté líčili umučení Kristovo.

Pašije pražských židů

[...] „Ne, jak oni chtějí, ale jak my chceme. Kalich, jež jim přichystal Bůh otec, nemine jich, ale vypijí jej. Staní se vůle naše!“

A když ještě mluvil, přišel k nim početný zástup křesťanů s meči a šípy, kopími, kyji a jinými zbraněmi, nikoli přemluvený od konšelů a obecních starších, nýbrž z božího vnuknutí, aby je zavraždili. A když přišli, dal jim Ješek Čtverohranný jedno znamení, řka:

„Kterýkoli dům vám ukážu, je plný nej přednějších židů; podpalte a spalte je!“

Oni židé však přistoupili k nim a řekli:

„Přátelé, nač jste přišli?“

Řekli křesťané mezi sebou: „Proč tak dlouho jsme zde? Proč stojíme zahálějce? Pochyťte je a pobijte židy, aby se tak naplnila písma.“

A ihned vztáhli ukrutně ruce na nevěrné židy, nešetříce jejich věcí ani těl. Rozdělili pak mezi sebou jejich šaty, jedenkaždý kolik mohl uloupiti, a nemetali o ně los, nýbrž vcelku a po hromadách pobrali nejen šaty, nýbrž i všechny poklady a nářadí jejich s nimi. Všickni pak, kdož tam byli přítomni, vztáhli ruce své, bijíce je bez milosrdenství a utínajíce jim nejen uši, nýbrž i hlavy, ruce a nohy. A zda se jim tak nemělo stát podle soudu, který sami nad sebou vynesli, když řekli: „Krev jeho na nás a na naše syny?“

I řekli jim křesťané: „Amen, amen, řečeno jest vám! Od nynížka uvidíte syna člověka sedícího na pravici moci boží a přicházejícího na oblacích nebeských, v nějž my věříme. Uzříť otcové vaši, koho probodli a koho jste vy potupili a kamenovali.“

A opona ze synagogy hebrejské byla vzata a s ní všechny knihy prorocké, Mojžíšovy a talmud, a obráceny v užitek křesťanů. A upletše koruny z hořících dřev, stavěli je na hlavy židů, a posmívajíce se jim, vložili je do ohně hořícího.

A když se jim naposmívali, svlékli s nich jejich šaty a oblékli je v oheň a dali jim píti oheň smíšený s dýmem. A když okusili, musili píti.

[...] Od prvé pak hodiny noční, když oheň stravoval domy židovské, nastala tma [...] Ó, vskutku blahoslavená noc, jež oloupila židy, obohatila křesťany! [...]

Výbor z české literatury od počátků po dobu Husovu. K vydání připravil Bohuslav Havránek, Josef Hrabák a spolupracovníci. Upravený překlad Jana Vilíkova. NČSAV, Praha 1957

Pašije pražských židů
(ukázka)

Žid
(obraz v kapli sv. Kříže
Karlštejn, kolem
r. 1370)

Upalování židů
(Norimberská kronika,
1493)

KAPITOLA 41. – O SELSKÉ KNĚŽNĚ BOŽENĚ

Pozoruhodný je také důraz, který autor přikládá selskému původu. Přemysl Orač se ujal vlády přímo od pluhu, podobně jako starorimský Cincinnatus, král Götü Wamba, který při té příležitosti rovně zatkně lisku do země a ona zázrakem vypučí, či uherský král Štěpán, kterému se zázračně snesla na hlavu královská koruna, když při orání obědval na převráceném pluhu.

JOSEF DOBROVSKÝ
o autorství kroniky

JOSEF GEORG
MEINERT

FRANTIŠEK
PALACKÝ

Slovník naučný F. L.
RIEGERA

JOSEF ŠUSTA

TOMÁŠ EDEL

Když v postoloprtské stráni
lovil Oldřich, znenadáni
za jednou vsí nad říčkou
spatřil selku mladičkou,
jak v košili bez oplečka,
bosa, umáčená všecka,
pere. Byla krásná, milá,
Oldřichu se zalíbila,
že tvář měla čistou, něžnou.
A tak učinil ji kněžnou.
Ona kněžna dokonala
Božena se jmenovala.
Oldřich nedbal nic, že páni
to manželství jemu haní.
Řek: „Tak už to v světě chodí,
že se z chlapa šlechtic rodí
a že sedlák neřídce
za otce má šlechtice. [...]“
Pán i kmán jsou jedna krev,
proto potlačte svůj hněv,
že jsem si vzal za ženu
prostou dívku Boženu.
Ve mně každý pána hledá.

Kronika tak řečeného Dalimila. Ze staročeského originálu přeložila Marie Krémová, přebásnila Hana Vrbová. Svoboda, Praha 1977

Kronika česká je českou rýmovanou kronikou, jejímž autorem má být podle Hájkova údaje Dalemil Mezeříčský, kanovník ze Staré Boleslavi. Je však potřeba odlišovat českého pěvce od kněze ze Staré Boleslavi, u něhož básník nalezl exemplář kroniky české (pravděpodobně latinského Kosmu včetně jeho pokračovatelů), a kterou pak sám používal při své práci. Jmenovaný pěvec nebyl jistě knězem, nýbrž byl pravděpodobně panošem, který na hradě jednoho pána (podle všeho Viléma z Hazmburku) za pohoštění a plat líčil ve starorytířském tónu činy našich předků. Dílo zdá se být dokončeno teprve v roce 1314, neboť mnoho rukopisů výslovně končí v tomto roce. Ostatní rukopisy končí rokem 1326 již obsahují pozdější dodatky, které zdá se pochází od rozličných skladatelů... Jako historik nemá tento skladatel prázdňnou zásluhu, jako básník jen velmi malou. [...] (1791)

Dalimilova česká rýmovaná kronika nejsou dějiny českého národa od jeho přistěhování až do korunovace krále Jana v roce 1311, je to spíše předivo líží a výmyslů o nich. (1821)

Tzv. Dalimil nebyl pěvcem sloužícím za odměnu a pohoštění, nýbrž český rytíř vážený ve své době. Rytířský duch, značná pozornost věnovaná zájmům soudobé šlechty, jejímu poměru k panovníku a nižším třídám obyvatelstva, pečlivé pozorování šlechtických znaků, častá poučení, týkající se pouze všude šlechty, nepřátelský tón vůči měšťanskému stavu v té době tak silnému, odmítavý způsob, jímž se všude zmiňuje o plebejích (chlapi), to vše je téměř nepopiratelným důkazem mé domněnky. [...] Zdá se mi nespřavedlivé, abychom muže, který se mylil, avšak mluvil nepokrytě a myslil často opravdu velkoryse a moudře, posuzovali jako obvyčejného lháře a podvodníka. (1830)

Dalimilova kronika jest od Meinerta, Dobnera a Dobrovského nešetně posouzena, vyhlášují všichni původce jejího za zjevného lháře a podvodníka, čímž se mu však patrná křivda děje. Byloť by zajisté záslužno pověsti, které teprve z Dalimilovy kroniky známe, bedlivě a kriticky všestranně ohledati a historické jádro v nich objeviti, bádáním objasniti se zajisté nejedna temná stránka našeho dějepisu...

Ve sporu o tom, jakého byl stavu, klonil bych se spíše mínění, že byl kněz a nikoliv rytíř. Neboť důvody, proti tomu vyslovené, prozrazují namnoze neznalost tehdejšího ovzduší kněžského... právě kněz se mohl státi spíše kohokoliv jiného buditelem vlasteneckého a protiněmeckého ducha v šlechtě [...]

[...] autorem kroniky je Jindřich z Varnsdorfu (1265?-1346/7?), komtur johanitského řádu v Žitavě.

In: Tomáš Edel: Příběh johanitského komtura řečeného Dalimil. ISV, Praha 2000

Další významný letopis z té doby je *Zbraslavská kronika* (dílo opata OTY dovedl až do r. 1338 PETR ŽITAVSKÝ).

Na Přemysla, na praděda
nejdříve však pomyslete,
jenž z orače na knížete
povyščen byl. Všichni stejně
počati jsme byli v ženě,
ač pokládán za šlechtice
je ten, kdo má stříbra více.
Chci žít s českou selkou skrovnou
spíš než s Němkou, s císařovnou.
Pouto krve vždy je silné,
Němka k Čechům sotva přílne. [...]“
Jak u Němky byste, páni,
chtěli prosit o zastání?
Čeľed z Němec, z Němec mistři,
Němkyně je na koni
a mé děti, synci bystří,
německy jen švadroní.
Vidím, jak zem vadne, chřadne,
jak Čech právo nemá žádné.“
Božena, ta přála právu,
ctila lidi všeho stavu.
Oldřichu pak selka zdravá
dala syna Břetislava.

Kronika tak řečeného Dalimila. Ze staročeského originálu přeložila Marie Krémová, přebásnila Hana Vrbová. Svoboda, Praha 1977

STŘEDOVĚKÉ
DIVADLO

JAROMÍR KAZDA

Počátky českého divadla souvisejí s přežíváním divadelních prvků v lidových obřadech a zvycích – mnohé se udržely jako pozůstatky magie, v masopustních maškarádách, jízdě králů, pohřbech či svatbách ap. Ve 12.–13. století se objevily zpívané latinské duchovní hry – zprvu v klášteře sv. Jiří (tři Marie – jeptišky) a katedrále sv. Víta na Pražském hradě. Tyto hry lze do značné míry rekonstruovat díky dochované hudbě a scénickým poznámkám, které může doplnit výtvarná inspirace, především *Pasionál abatyše Kunhuty*. Postupně byly latinské zpěvy doplněny českou prózou a velikonočních výstupů přibývalo, až byl cyklus úplný. Zcela české náboženské hry z doby Karla IV. jsou vyvrcholením – aktualizují Bibli a přenášejí ji do českého prostředí.

Zároveň se rozvíjelo *světské divadlo*. Z 12.–13. století jsou zprávy o jokolátoch Dobřatovi a Kojatovi, kteří svým uměním získali dokonce dům. Žonglérka Anežka, milenka českého krále Václava II. (vládl v letech 1283–1305) byla i v jeho diplomatických službách. Vlastnila vůz, vybavený vším pohodlím a kosmetikou. Václav II. měl k umění blízko – skládal jako minnesänger rytířské písně. Po jeho smrti mizí o žonglérce Anežce, kterou závist nepřávek naučila z královny smrti, zprávy.

Za Přemysla Otakara II. a Karla IV. měli žongléři svého krále, který byl jejich mluvčím u panovníka. Z doby Karla IV., představující vrchol české středověké kultury, je nejvíc her. Václav IV. sám hrál ve dvorské hře na antický námět o králi Midasovi (podle Ovidiových Proměň). V tomto příběhu vystupoval také populární „divý muž“ (obdoba satyra v chlupeťatém obleku) a ležebnice se škopíčkem a metlou, jak ji nacházíme na obrázcích také v Bibli Václava IV. nebo na freskách v bráně Staroměstské věže Karlova mostu.

Divadlu se věnovali i žáci středověkých škol, zejména bonifanti – *chrámoví zpěváci*. Jejich bujně taškařice o Svátku bláznů (splynul se svátkem Herodesem zabitých Neviňátek, 28. 12.) obsahovaly parodie církevních obřadů a prosluly tzv. opata či biskupa bláznů, který vjel na oslu do kostela [...].

Latinská hra velikonoční (12.–14. stol.), zvaná Svatojiřská podle kláštera sv. Jiří na Pražském hradě. Hrály ji jeptišky, asi s využitím hrobu u oltáře, a obecenstvo bylo dvojitě: hradní čeled v přízemí chrámu a jeptišky, které nehraly, za okny nahoře. Existuje i verze Svatojiřská.

Česko-latinská hra tří Marií – 14. stol., byla latinsky zpívána a česky mluvena.

Nářek Matky Boží (Planktus Panny Marie) – 14. stol. je už český. Jímavý nářek provází útěcha apoštolů Jana (zpívaný dialog). [...]

Hra o Kristově zmrtyvýchvstání i o jeho oslavení – 14. stol. Je asi žakovského původu. Peklo se stává zdrojem satiry na ta povolání a stavy, jež do něj patří. Čerti hýří komikou, časté jsou invetivy do publika. Zbábělí Pilátovi rytíři jsou parodií tehdejších strážců pořádku. V závěru vstává Kristus z mrtvých a jde do předpekli pro hříšné duše.

Mastičkář muzejní a Mastičkář drkolenský – 14. stol. (názvy podle místa nálezu) mění postavu, která prodá třem Mariím masti, aby pomazaly Kristovo tělo, v šarlatána známého ze středověkého tržiště. K podobnému splnutí zřejmě došlo, když si prodavači najímali žongléry jako živou reklamu. V tomto případě vznikla parodie, antireklama, kde zejména oba mastičkářovi sluhové, Rubín a Pustrpalk, prozrazují v dochované písni „zaručené“ prostředky svého mistra Severína a zesměšňují je. [...]

Dvě veselá kázání – 14. stol., patrně žakovská parodie o svátku bláznů [...]

Hra veselá Magdalény – 14. stol. líčí biblickou Maří Magdalénu jako soudobou frejřku, lákající zákazníky a zpívající lidové písně. Také tato hra, kde vystupují i čerti, obsahuje vtipné narážky od obecenstva a lze při ní předpokládat improvizaci.

Jaromír Kazda: Kapitoly z dějin divadla. H&H, Jinočany 1998

Na samém počátku druhého čtvrtstoletí čtrnáctého věku objevila se v Čechách německá náboženská hra, přinesená nespíše z Durynska v živých stycích pražského dvora Jana Lucemburského s dvorem lantkraběcí. Měla rozvířenou scénou mastičkářskou, nesoucí nejzřejmější stopy vlivu literárního druhu v → žakéřské poezii na evropském západu, hlavně ve Francii, veleoblíbeného: *dít de l'herberie*, šprochu mastičkářského, buď monologického, buď dialogického, buď, a to již ve Francii samé, na úplnou frašku vyvinutého. O žakéřském původu skladby nemůže být pochyb [...] jsou věrnou ukázkou toho, co všechny mastičkářské šprochy francouzských žakéřů třináctého a čtrnáctého století, například nejlepší z nich, Rutebeufův, vždy podávaly. Také tato fraška byla krátce předtím do Durynska přinesena z Francie, pravděpodobně prostřednictvím lidí českého krále, v letech 1322–23 [...] Vznik těchto starších verzí mastičkářských skladeb, německé i české, lze klást pravděpodobně okolo roku 1325. [...]

Václav Černý: Staročeská milostná lyrika a další studie ze staré české literatury. Mladá fronta, Praha 1999

VÁCLAV ČERNÝ
– původ mastičkáře

Film *Straka v hrsti* (1988), hru o lásce a nenávisti na motivy staročeských středověkých satir, včetně Mastičkáře, natočil režisér Juraj Herz; autorem námětu a scénáře je Antonín Pridal.

Konzola v chóru domínikánského kostela v Českých Budějovicích (kolem 1275)